

El canal dels senyors fabricants

Al anochecer del sábado penúltimo por orden del juzgado municipal fue estraída del canal de los Sres. fabricantes, sobre cuyas aguas flotaba, un feto -hembra, que se supone contaba seis meses de concepción, y hacía escasamente dos días que estaba en el agua".

(*El Ter*, 22 de setembre de 1900)

La Ramona hauria dormit més. De fet, havia passat la nit gairebé en blanc; en Peret, el més petit, va estar tossint fins a la matinada, amb una tos seca arrapada al pit. Asseguda a l'espona del llit, d'esquena al llenç que dividia la cambra en dos espais, passà les hores, mentre en Pere i les nenes dormien fonament. La nit és llarga quan vetlles, quan el cansament del dia et cau a sobre, i el cap, com un pes feixuc, es nega a continuar dret sobre les espatlles. Sí, hauria dormit més, però ja era l'hora. Sortí al carrer, on trobà les companyes, i, juntes, enfilaren el camí de la fabrica.

Caminaven atentes al camí empeltat de nit, com ombres arronsades, espantant el fred de la matinada. Feia anys que els treballadors demanaven llum per a aquells verals que voregen el canal. L'últim hivern s'hi havia negat un home que treballava al Dolcet; tornant de la feina havia relliscat davant les Hortes. Ara deien que l'Ajuntament volia posar fanals de llum elèctrica fins a Can Llanes..., però ningú no hi confiava.

La Ramona avançava en silenci, amb els ulls mig clucs, desitjant arribar a la quadra on l'escalforeta que pujava de les màquines la retornaria. De cop, distreta com anava, va ficar el peu en un sot.

—Veies! què fas beneita? Et fotràs de cap! —li cridà la Carmeta.

—Ai verge! que no m'hi veig. Encara estic ben adormida.

Anava a dir que aquella nit no havia dormit, quan veié; sobre les fosques aigües de la sèquia, un embolcall aturat al remolí que fa el sobreeixidor de can Viñas. De la blancor amarada de la fibra sobresortia un membre fosc pel contrast amb el cotó.

—Valga'm Déu! què és això? —cridà esgarrifada.

—És una bèstia morta, un gos, —digué la Remei, la seva cunyada. La Carne s'apropà a l'aigua.

—Què, un gos? És una criatura! Mireu la maneta!

El fetus surava inflat tot girant-se lentament per l'impuls del corrent que s'escolava amb força cap al canal de baix.

—Què fem? —va preguntar amb un fil de veu la Ramona.

La Remei restava immòbil, amb les mans sobre la paret del canal, bocabadada. Volia apartar-se d'aquella visió, però les cames no la seguien. Ara l'embolcall s'havia desfet i el cotó començava a ser xuclat aigua avall. El cos, nu, girà davant les dones, mostrant el sexe de la criatura.

—És una nena! —murmurà la Remei, mentre reculava com posseïda.

La Carne, que era la més gran de totes tres, les començà a estirar del braç.

—Hem d'avisar algú, anem a la fabrica i que en donin part. Anem, anem, va!

En Ton les escoltava en silenci, no havia passat una bona nit, i ara, això. Aquelles tres boges s'atropellaven explicant-li que havien trobat una criatura morta al canal. En Ton era l'encarregat, una mala bèstia sense fetge que aparegué un dia per Manlleu. Era fill d'Igualada d'on havia estat desterrat. Ningú no coneixia del cert el seu passat, però alguna vegada, i en to amenaçant, deixava anar que ell ja sabia què era matar. I a fe de Déu que feia tota la cara de ser capaç de qualsevol animalada. Es va casar a la colònia, amb una noia malaltissa que no li va donar fills, i que caminava sempre rere d'ell com un gosset. Aviat va saber-se guanyar els amos, sobretot el senyor Rafael, que des de feia uns quants anys passava cada vegada més temps a la capital. La fabrica era tot el seu món. Allà, lluny del poble, entre les parets protectores de la colònia, en Ton era la llei. La Ramona, que duia la veu cantant, li demanava que en donés part. A cua d'ull, però, ell observava la Carmeta. Aquella dona li feia basarda. Quan es creuaven dins les sales, la Carme treia espurnes pels ulls; foc de l'odi que covava contra ell. Sí, la vídua d'en Zidro no era algú a qui es pogués donar l'esquena, rumiava en Ton.

—Bé, assereneu'-se. Abans de res, jo tinc l'obligació d'informar l'amo. Després, ell ja decidirà el que consideri més convenient. Ara no són hores d'anar empenyant la gent que dorm, i, pel que dieu, a la criatura que hi ha al canal ja no li vindrà d'una hora.

—Fos algú teu, ja t'afanyaries a donar-ne part —digué la Carme.

—Però no és ningú meu..., que potser és teu? —contestà desafiant l'home. La Ramona es creuà entremig i va agafar la Carme per les espatlles.

—Deixeu-ho córrer. Anem, anem a treballar! Sortien del despatx quan la Carme s'aturà:

—Si aquí hi haguessin més pantalons, a aquest gos el trobarien a baix a la reixa.

Ho digué serrant les dents, eixugant-se la pena amb ràbia. Després, voltant les metxeres, va sortir a l'eixida de darrere la fabrica. Hauria volgut ser un home, plantar cara en Ton..., la imatge d'en Zidro li vingué al cap. Dues llàgrimes li lliscaven per la cara, quan sentí, rere seu, obrir-se el portal de la quadra. Era la Remei.

—Què t'agafa ara? Entra d'una vegada, dona!

La Carme no va contestar.

—És un cony d'animal! ja ho saps.

—Sí! sí! deixa'm!

No volia plorar, ni que ningú la consolés. Sentia vergonya, i pena, molta pena per ella mateixa, per la canalla, per en Zidro..., que ja no hi era.

El senyor Rafael prenia el cafe. Era la primera vegada en molts mesos que passava uns quants dies a Manlleu, exactament des de l'estiu passat. El despatx de Barcelona, les reunions al Foment, els viatges a Madrid..., l'ocupaven totalment. Feia temps que anhelava una estada tranquil·la al poble. Allunyar-se del bullici de la ciutat i poder gaudir de nou de les

passejades vora el riu, alguna excursió, les visites dels amics a casa. Assegut a la terrassa, observava la plaça, aquell gran pla ras com el call de la mà, en la calma quieta de la tarda. Només el fanal gegantí del centre apuntava vertical cap a un cel mandrós, que negava la pluja des de feia setmanes.

—Quin món aquest! —es digué, sorprès d’haver expressat en veu alta els seus pensaments.

Nostra és la tasca de conduir aquesta pobra gent. Sí, cal admetre-ho, als beneficis del treball cal descomptar aquest maldecap constant. Ell, els seus, creaven riquesa del no-res, amb el seu esforç i la seva intel·ligència. Però Déu, quan va fer el món, el va omplir de gent de tota mena, i a ells els encomanà un feixuc encàrrec: Vetllar pels més desvalguts! Ara, però, les coses anaven d’una altra manera; les doctrires socialistes havien trencat la germanor entre els treballadors i el capital. De res no servia finançar aquelles olles comunes quan s’aturava el treball, ni malbaratar cabals; com ara, que l’alcalde els demanava que reparessin les parets del canal. Aquella gent només creia davant del bastó, de l’autoritat. I tanmateix, quina mena d’equilibri silenciós i brutal ordenava el món! Quan flaquejava la feina molta d’aquella patuleia emigrava, o engegaven els fills ben lluny de casa, mostrant una total indiferència per la sort d’aquelles criatures. Embrutits, mancats del criteri necessari per a copsar les ensenyances de Crist. Aquell mateix matí, quan li explicaren la sinistra troballa del canal, no es va poder reprimir: Quina mena d’animal gosa escanyar la vida dins el sagrat bressol que Déu ens ha atorgat! S’esgarriava recordant-ho. Ells no deuen sentir com nosaltres, es digué per tranquil·litzar-se, mentre escurava el cafè.

* * *

La Ramona preparava el sopar. Sentia coïssor als ulls, com si els tingués plens de sorra; les darreres nits en blanc, és clar! i..., no es podia treure del cap la criatura que havien trobat al canal aquella matinada. A aquella visió, s’hi afegia ara el record de la Carmeta que havia estat plorant fins a l’hora de plegar. Tot era massa tendre encara, feia poc més d’un any que enterraren en Zidro; un accident, digueren, però tothom sabia de qui havia estat culpa.

Els ulls se li negaren en recordar aquella diada. Entraren a plaça des del carrer de la Seda, ella, en Pere, la Carmeta, i en Zidro al davant, obrint pas per entre la munió de gent; treballadors vinguts de riu amunt; de Sant Quirze, de Sant Feliu de Torelló, de Masies, companys de Roda i de l’Esquirol..., aplegats tots a Manlleu en protesta per l’acomiadament d’uns companys que no havien comès cap més delictes que ser del sindicat. I ara, com un cop de riu, omplien la plaça cridant; Prou! A la vaga!..., A la vaga! Contra el capital!

Un treballador, guarnit amb la brusa dels tintorers, explicava des de la tarima que en el tren del vespre arribarien un centenar de guàrdies civils. En Zidro cridà:

—Anem a esperar-Ise, doncs. Som més que ells!

Una forta cridòria seguí aquelles paraules: —Sííííí!, a l’estació...! —cridaven tots.

—Esperem-los, que avui es guanyi el jornal aquella bretolalla!
I que n'era, de bonica, aquella riuada de bruses, gorres, davantals...,
passeig del Carril amunt. Ningú no hauria dit que feia més d'una setmana
que molts d'ells només rosegaven arengades.
Passaren hores ocupant l'estació, cantant cançons antigues i d'altres que els
havien ensenyat els companys vinguts de fora. Comentaven les condicions
del treball a cada fabrica, i els greuges acumulats durant anys. Els més
eixerits feien acudits contra els fabricants, que hom rebia amb fortes
picades de mans. La Carme i la Ramona van dir que, a la seva fàbrica,
alguns no havien deixat la feina. Un grup de nois proposà d'anar a fer-los
plegar, però d'altres no ho veien clar; la quadra era voltada per la colònia i
les reixes eren altes. A més, devien estar preparats. Finalment, es decidí
d'enviar-hi un grup mentre la resta esperava, tallant la via, l'arribada de la
tropa. En Zidro, animat per l'empenta dels més joves, convidava les dones
a seguir-los pel camí del Dolcet.
Arribats davant la tanca, la jovenalla saltà les reixes i obrí el gran portal
forjat del casal. En Joanet de la cabanya, que anava al davant, va agafar un
càntir que reposava sobre un esglaó de l'entrada i s'hi amorrà. De cop,
s'obrí la porta del guarda i aparegué en Ton, solemne, amb una escopeta al
braç. Rere ell seguiren altres homes, pagesos armats, gent del Sometent.
Sense dir res voltaren els qui havien saltat al pati. La veu d'en Ton es deixà
sentir, autoritària:
—Ep! Vosaltres, el primer que torni a passar el càntir se'n recordarà, de mi.
—Hi ha vaga, hem vingut a parar el treball —respongué en Joanet,
empal·lidit davant el grup d'homes armats.
—Heu violat una propietat privada, sortiu d'aquí o correrà la sang.
—Filldeputa!, no gosaràs! —cridà una dona.
Com a resposta, en Ton clavà un cop de culata sobre el cap d'en Joanet. Noi
i càntir rodolaren per terra.
—Miserable! mort de gana!:..., no tens pas pebrots d'enfrontar-te a un home
—digué en Zidro avançant-se.
—Traieu aquest pòtol del pati —contestà en Ton mentre els del Sometent
apuntaven les armes cap a la tanca.
Però en Zidro no s'aturà, abalançant-se sobre l'encarregat li agafà
l'escopeta i l'obligà a fer-se enrere. La gent cridava: —Mata'! Mata aquest
gos dels amos!
De sobte, un dels homes armats va disparar. L'escopetada aturà tothom
igual que en una fotografia.
En Zidro caigué ben pla. Una glopada de sang li omplia la boca. Jeia,
mirant el sol de mitja tarda, amb el gust salat de la sang als llavis. No
sentia gens de mal, però els ulls se li ompliren de llumins diminuts. Era
això? així s'acabava? De cop, tot eren corredisses i plors al seu voltant. Veié
l'espant als ulls de la Carmeta, li volia dir adéu! ja ens veurem..., però no
se li acudí on la tornaria a trobar..., expressions als amics..., cuida'm els
pinsans, si us plau..., però no sabé si ho deia o si només ho estava pensant.
No se sentia la veu. Féu un rot... i fixà els ulls sobre la copa dels pollanques.
La Carmeta s'abalançà sobre en Zidro. Un crit brutal, desproporcionat,
venint del cos menut d'aquella dona, es deixà sentir per tots els voltants.
--És mort!... me l'heu mort!

S'havia fet fosc. La Ramona va anar per tancar la finestra. Des del vidre la nit li tornava la imatge d'una dona plorant... Tancà els porticons i començà a parar taula.

* * *

El diumenge als rentants la Ramona trobà la Carmeta. Feia tres dies que una noia que treballava de minyona en una casa del carrer del Pont havia estat detinguda. Deien que era seva la criatura trobada al canal. Només tenia setze anys, i havia vingut des de Tona a servir de molt joveneta. Tot el poble n'anava ple comentant qui li devia haver fet la panxa.

--Un senyor, no en dubtis, Ramona, --afirmava la Carme.

--Una altra que se n'ha fet la pell, per encantada!

--No festejava amb ningú?

--Ai ca! pobrissona! ja pots comptar quin festeig, una arremangada sota l'escala i fora!

Al migdia en Pere va tornar dels ocells comentant que la noia havia estat conduïda a Vic; avisats els seus pares, van fer dir que no volien saber-ne res, de la filla.

La resta del diumenge passà com un pensament. El menut dormia tranquil, i va dedicar la tarda a cosir els vestidets de les nenes. Aviat seria Tots Sants. Asseguda davant la finestra, li arribaven del carrer els cants de les mosses saltant a corda.

*Si la barqueta es tomba,
nena no tinguis por.
Tira la corda enlaire
i agafa el mocador.*

Aquella cançoneta la transportava anys enrere: aquells dies de festa, quan era una nena, i el pare, tornant de fira la cridava des del cadamunt del carrer.

--Ramona! Ramona! Guaita què t'he dut d'Olot!

I ella es llançava al seu coll esperant les lllaminadures, mentre el pare enriolat li estirava les trenes.

Que lluny era tot ara: Els diumenges d'estiu a la Devesa, els jocs als rentants mentre la mare feia la bugada, les corredisses sortint de l'escola, empaitades pels nanos que sempre les volien arremangar, el seu germà Quimet, mort d'un constipat quan només era un nen... Com havien passat els anys! On eren tots? Els pares, en Quimet,... en Zidro.

La dringadissa del salamó, que penjava de la biga de l'entrada, la retornà de cop dels seus pensaments. En Pere arribava amb les nenes.

—Què fas a les fosques? Hi deixaràs la vista.

—Ai! tot cosint m’he endormiscat.

Aquella nit el petit va tornar a tenir tos. La Ramona es ficà al llit després de sentir el repic somort de les tres al campanar. S’arrapà tremolant al cos d’en Pere i tancà els ulls amb força, desitjant que no arribés l’hora d’anar a la fàbrica. Volia dormir, dormir...

Emili Bayón, *El canal dels senyors fabricants*, dins *Contes a la vora el Ter*, Ajuntament de Manlleu, Manlleu, 2000, p. 133-140